

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מונחי התמר *

תָּמַר, תְּמָרָה – עץ חד-פסיגי, נושא פרי שתועלתו מרובה: "מה תמרה זו אין בה פסולת אלא תמרים לאכילה, לולבים להלל, חיריות (נ"א חריות) לסיכוך, סיבים לחבלים, סנסינים לכיבוד (נ"א לכברה), שפעת קורות לקרות בה בתים" (בראשית רבא מ [מא], טהעאדאר 388).

דָּקֵל – שם נרדף לתמר בלשון חז"ל: "בדלית ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק (את הפאה) לעניים" (פאה ד, א).

דָּקֵל, דְּקָלִי – איש המטפל בדקלים.

התמר זקוק להרבה מים, מים ושמש, ומשום כך הוא נחשב לעץ העמקים. העיר יריחו נודעת כמקום גידולי תמרים: "בקעת יריחו עיר התמרים" (דברים לד, ג). הערבי אומר על התמר: "ראשו באש ורגלו במים".

לעומתו נחשב "דקל הרים" (ספרא, תוריע פרק יג) לעץ פחות ערך.

קומת התמר זקופה וישרה ומשמשת משל ומליצה לאדם זקוף קומה: "צדיק כתמר יפרח כארו בלבנון ישגה" (תהלים צב, יג); "זאת קומתך דמתה לתמר" (שה"ש ז, ח); "מה תמרה וארו אין בהם לא עוקמי ולא סיקוסים..." (בר"ר מ [מא], טהעאדאר 387). ובלשונו קיים שם-תואר מחודש, תְּמִיר במשמעות זקוף-קומה.

(*) ע"י גם רשימתו של נתן שיפריס ז"ל בחוברת "פרט מונחים לחקלאות ומלאכה" ("לשונונו לעם" קונטרס ז', אדר תש"ז).

התמרה, הנקבה, זקופה להפריה – בשפת המשנה הרכבה: -אמר ר' תנחומא מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת באמתו ולא היתה עושה פירות, עבר דקל אחד וראה אותה, אמר אי ארכבה זו צופה מיריחו, כיון שהרכיבו אותה עשת פירות - (בר-ר מ [מא], טהעאדאר 387); -ששה דברים עשו אנשי יריחו... מרכיבים דקלים כל היום (בערב פסח)... (פסחים ד, משנה ח). יש בלשונו – וכך אנו נוהגים היום – גם הרכבה במשמעות של העברת ענף מסוג אחד – הַרְכָּב – לַכֶּנֶה מסוג אחר לשם השבחה. ואילו הרכבה במקורות הנ"ל אינה אלא הפריה: מביאים מפרחי הזכר ומאבקים בהם על פרחי הנקבה.

לִזְלֵב – כף התמר הצעיר, עד שלא פשט את עליו, הוצִיּוּ: -ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים - (ויקרא כג, מ). הוא אחד מארבעת המינים, הניטלים בחג הסוכות, ולעתים השם לזלזל כולל את כולם: -בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה, במדינה יום אחד - (סוכה ג, יב).

כָּף, מִרְכָּפוֹת – המשך גידולו של הלולב, לאחר שפשט והפריד את עליו, הוצִיּוּ.

חֲרוּת, מִרְחֲרוֹת – כף התמר, לאחר שנתלשה מן העץ. היא משמשת לצרכים שונים – ראה לעיל: -חריות לסיכוך. ולפי פירושו של ר' יוסף בכור-שור -שלשה סלי חוריי- שבחלומו של שר האופים (בראשית מ, טז) אינם אלא סלים עשויים מחריות של דקל.

הִנֵּךְ – העלה של הכף והלולב: -רבי יוסי ורבי יהודה חד אכיל דייסא באצבעתיה וחד אכיל בהוצא - (נד' מט ע"ב);

-(המוציא) הוצין כדי לעשות אחון לכפיפה מצרית- (תוספתא שבת ח, י').

מְכַבֵּד - ענף הדקל: "... פרכילין ובהן ענבים, קשין ובהן שבלים, מכבדות ובהן תמרים" (סוכה יג ע"ב).

סִנְסֵן - שרביט שבמכבד, ובו תלויים הפירות: "אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו" (שה"ש ז, ח). שרביטים אלו משמשים גם לעשיית כברות, - ראה לעיל (לפי נ"א): "סנסנים לכברה".

סִיבִים - ליפים, חוטים (שבכפות התמר) - ראה לעיל: "סיבים לחבלים".

תָּמַר - גם שם הפרי.

פָּנָה, פָּנִי-תְמָרָה - תמרים שלא הבשילו די צורכם.

רָטַב - תמרים בשלים טריים: "הרוטב שנאכל חציו וחציו קים" (תוספתא עוקצין ב, א).

כֹּתֶבֶת - תמרים יבשים: "אוכל פועל... כותבת אפילו בדינר" (ב"מ ז, ה).

גָּדַד [בנ"א: גדר] - הוריד המכבדות טעוני הפרי: "פועלים שהיו אורין בתאנים וגודדין בתמרים..." (ב"מ פט ע"ב).

גָּדִיד - עונת הגדידה.